

irányban nyitott, jól kiegyensúlyozott tartalma hasznos lehet az állami-önkormányzati oktatás reformjáért küzdő demokraták számára, a konzervatív és minőségelvű nevelést "újralfelfedező" pedagógusoknak, vagy a polgári-protestáns Amerika bomlását és a jórészt színesbőrű kisebbségek térnyerését nyugtalanul szemlélők számára.

(Independent Schools, Independent Thinkers. Szerk.: Pearl Rock Kane. San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1992.)

Setényi János

Közéiskolai teljesítmény. Állami, katolikus és magániskolák összehasonlítása

Vajon jobb minőségű képzést nyújtanak-e a magániskolák, mint az állami iskolák? Valóban hozzájárulnak-e a faji elkülönülés erősítéséhez?

E két alapkérdésnek a megválaszolására e nagyívű monográfia szerzői az empirikus, összehasonlító pedagógia eszközeivel vállalkoznak. Felmérésük hátterében kirajzolódnak azok az éles viták, amelyek a 70-es évtizedben az USA-ban az iskola-rendszer eredményeiről, illetőleg kudarcairól, hatékonyságáról, illetőleg hatékonysága növelésének esélyeiről zajlottak. Mindezzel összefüggésben kérdőjeleződött meg egy korábban kikezdetlennek tűnő iskolaszervezési elv: a beiskolázás területi elve, amelyet az Egyesült Államokban az intézményes közoktatás kezdeteitől fogva a demokrácia szellemével leginkább összhangban lévő elvnek tekintettek. Ennek az elvnek az "erózióját" az oktatási rendszer ama fejleményei idézték elő, hogy a középfokú (tehát nem kötelező) oktatásban megindult a más elven szerveződő magániskolák expanziója.

Az idézett kérdések megválaszolása során a szerzők az állami, a katolikus és a magániskolák hozamát hasonlítják össze, fő mutatóul a tanulóknak az alapvető kulturális technikákban (szövegértés, szókinés, matematika) nyújtott teljesítményt, illetőleg a tanulók viselkedésének

egészében megnyilvánuló iskolai adaptáció színvonalát választva.

A könyv hipotéziseinek megfogalmazásában, adatfelvételében és adatfeldolgozásában, értékelő megállapításainak dokumentálásában, a magas szintű szakmai hozzáértés szellemében és nyelvén szól, s bizvást beleillik az összehasonlító teljesítményméréseknek abba az imponáló sorozatába, amelyeknek eleddig legrangosabb teljesítményét a nemzetközi IEA vizsgálatok képviselték. A szerzők vállalkozásának sajátossága, hogy adataik empirikus bázisát egy olyan, a középiskolák 2. és 4. évfolyamába járó tanulók teljesítményeit elemző jelentés (*High School and Beyond*) képezi, amelyben a kutatói szándék társadalompolitikai irányultságú. Azaz, az abban megfogalmazott kérdések azok köré a csomópontok köré szerveződnek, amelyek a magániskolákat érintő politikaformálásra vonatkoznak. Ebből következően – amint a kötetben olvashatjuk – a minta megtervezése és az adatfelvételi eszköztár kialakítása korántsem tekinthető optimálisnak. Mindezzel együtt ez az adatbázis nyújtotta az elérhető legteljesebb információt a szóban forgó összehasonlítás szempontjából.

A különböző szektorokhoz tartozó képzőintézmények iskolanagyság és földrajzi elhelyezkedés szerinti bemutatása (2. fejezet) után a szerzők jellemzik a vizsgálatba bevont iskolák tanulóiifjúságának összetételét etnikai, felekezeti és gazdasági háttér szerint (3. fejezet), majd elemző módon számbaveszik a vizsgált iskolákban rendelkezésre álló forrásokat (tantervek, tárgyi feltételek, speciális kínálatok, a tantestület szervezeti felépítése stb., 4.-5. fejezet). E független, illetőleg közvetítő változók leírása, bemutatása után kerül sor a vizsgálat komplex függő változójának: a tanulói teljesítményeknek az elemzésére.

A már említett 70-es évtizedben zajló oktatáspolitikai vitákban hangsúlyosan jelenik meg a képzésben a magánszektor, támadó és támogató érvek keresztütlésében. A kötet szerzői abból indulnak ki, hogy mind a pro, mind a kontra érvek főként empirikusan nem vizsgált értékpremisszákra támaszkodnak. Így feladatuknak azt tekintik, hogy a reprezentatív összehasonlító teljesítményvizsgálatok adatainak

elemzése alapján egyrészt megvilágítsák e premisszák rejtett értékhatárát, s hogy ilyen módon bővítsék a politikaformálók számára a tények bázisát.

Ez a megközelítés formálja ki a könyv zárófejezetét, ahol sorra veszik az empirikusan igazolt, részben igazolt illetőleg nem igazolt premisszákat.

Eszerint empirikusan igazolt premisszák a következők: a magániskolák/katolikus iskolák jobb intellektuális teljesítményekhez juttatják el növendékeiket, mint az állami iskolák; a beiskolázás főként felekezeti alapon történik; képzési kínálatuk specializáltabb, mint az állami iskoláké; főként elméleti irányultságúak, ehhez képest szakképzési profilú kínálatuk jóval szegényebb.

A részben igazolt premisszák: a magániskolák/katolikus iskolák szelektíven viszonyulnak a kisebbségi körből kikerülő tanulókhoz, azaz elutasítók – tendenciaszerűen – a feketékkel szemben, elfogadóak a neo-latin nemzetiségűek iránt; jóval erőteljesebben ösztönzik a felsőfokú továbbtanulást, mint az állami szektorhoz tartozó iskolák; szűkebb lehetőségeket kínálnak a tanórán és az iskolán kívüli szervezett foglalkozásokra.

Empirikusan nem igazolt premisszák: a magániskolák/katolikus iskolák jobban elősegítik a tanulók jellem- és személyiségfejlődését; erősebb tanulási motivációt alakítanak ki növendékeikben; egészségtelenül felfokozott versenyszellem érvényesül bennük.

Összességében tehát a monográfia kiugazítja azt a nézetet, hogy a magániskolák (s köztük: a felekezeti iskolák) azért érnek el jobb eredményeket, mert – úgymond – jobb minőségű gyermekeket iskoláznak be. Ezzel szemben igazolják a szerzők azt, hogy a jobb eredmények háttérében az iskolai mindennapi működésének sajátosságai rejlenek. Ezek: magasabb és komolyabban vett követelmények, elvárások a tanulók intellektuális teljesítményeivel kapcsolatban; az iskolai fegyelem magasabb szintje; rendszeres és ellenőrzött otthoni munka; valamint a tanárok mélyebb elkötelezettsége hivatásuk iránt.

A közép-kelet-európai változások folytán nálunk most válik egyre idősebbé e tíz éve megjelent könyv problematikája.

Ezért ma is ajánlható az oktatásüggyel foglalkozó hazai szakemberek figyelmébe. (Coleman, J.S. – Hoffer, T. – Kilgore, S.: *High School Achievement. Public, Catholic and Private Schools Compared.* New York, Basic Books, 1982. 289 p.)

* * *

Lengyelek a vallásról és az egyházzól

A szerzőpár a Lengyel Közvéleménykutató Központ (*Centrum Badania Opinii Społecznej*) két vezető munkatársa, számolójukban a nyolcvanas évtized végén több egymást követő kérdőíves felmérés adatai alapján mutatják be a lengyel emberek vallásosságának jellemzőit, illetőleg azt, hogyan vélekednek az egyháznak a társadalom életében betöltött szerepéről.

Megállapítják, hogy a lengyel társadalom döntő többsége hívő, a római katolikus egyház tagja, rendszeres vallásgyakorlatot a megkérdezettek 51%-a folytat, időnként misét hallgat 30%-uk és 12% vallja magát vallásgyakorlatot nem folytató hívőnek (deista). A vallás gyakorlásának rendszeressége-rendszertelensége szoros kapcsolatban az életkorral és az iskolázottsággal áll. Eszerint: legerőteljesebb a vallás gyakorlása az iskolások, nyugdíjasok és a falun élő alacsony iskolázottságú lakosság körében. Az iskolai végzettség emelkedésével csökken a lakosságon belül a rendszeresen templomba járók száma. A szerzők értelmezése szerint a vallásosságot kegyes ájtatosság, konvencionális, alkalomhoz kötöttség jellemzi inkább, ami általában nem társul mélyebb vallási ismeretekkel, indítékokkal.

A felmérések adatai szerint a 80-as évtizedben egyértelműen emelkedett az országban a vallásosság mértéke, arra azonban a vizsgálatok nem adnak választ, hogy az emelkedő tendencia minőségi átalakulást is jelentett-e.

A megkérdezettek országosan reprezentatív, rétegzett mintájában külön figyelmet szenteltek az iskolás korosztálynak. A középfokú iskolát (líceum, szakmunkásképző) 1988-ban befejezett tanulók körében 62,8% vallotta magát hívőnek és vallását rendszeresen gyakorlónak; 27,2% hívőnek, nem rendszeres vallásgyakorlat-

tal és mindössze 1,6%-uk állította magáról, hogy nem hívő és templomba sem jár. Ennek alapján állítják, hogy az ifjúság a lengyel társadalom legnagyobb arányban hívő és vallásyakorló társadalmi csoportja. Ugyanakkor az ifjúsági élet egyházi szervezésű kereteiben a lányok 45,4%-os részvételével szemben a fiúk 27,6-os részvételi aránya áll.

A felnőtt lakosság – négy egymást követő adatfelvétel fényében – összességében úgy ítéli meg, hogy az egyház (*Polski Koscioł*) jól szolgálja a társadalmat, tevékenysége megfelel a nép érdekeinek.

Példaképpen idézünk néhány kérdést a felnőtteknek szóló kérdőívből: Ön szerint mekkora az egyház befolyása az országban zajló történésekre? A jelenleginél nagyobb vagy kisebb befolyást kellene kapnia az egyháznak az ország életében? Ön szerint az egyháznak állást kellene-e foglalnia politikai kérdésekben?

A válaszokat a vizsgálatok két fő független változója (településnagyság; a megkérdezett munkajelleg-csoportja) szerinti bontásban elemezték. Abszolút többségük helyesli az egyház "moderatori" szerepvállalását kielezett társadalmi helyzetekben, viszont egyértelműen elutasítja azt, hogy direkt módon politizáljon.

A tanulmány részletes táblázatokat közöl az egyes vizsgálatok fő kérdéseiről és a válaszok gyakorisági eloszlásáról.

(*Kwiatkowski, Stanisław-Kosciuszka-Jaworska, Elżbieta: Polacy o religii i miejscu Kościoła w zyciu kraju. In: Nowe Drogi, 1989. No. 2. 97-110. p.*)

Szabó László Tamás

Állam és egyház viszonya az Amerikai Egyesült Államokban, különös tekintettel a gyerekek iskolázására

Az USA-ban nincs a nyugati hagyományos politikai értelemben "egyház". Számos vallási testület van, amelyek egyikéhez sem tartozik a lakosság egy negyedénél több. Hasonlóképpen "állam" sincs a szó Európában megszokott értelmében. Van a szövetségi kormány, és van mellette 50 állam, melyek kormányzata nagy-

mértékben önálló hatalmat gyakorol, ezen belül számos független helyi önkormányzat van, melyek némelyike csak egyetlen területre korlátozódik, ilyen például az iskolázás. Ezeken az önkormányzatokon belül a hatalom többnyire lényegében autonóm ágazatok között oszlik meg, ilyen a törvényhozás, a végrehajtás, az igazságszolgáltatás. Így az Egyesült Államokban az egyház-állam viszony gyakran egy-egy kis vallási csoport és egy alsó önkormányzati szerv közötti kérdésként merül fel.

De az állam és az egyház fogalmak egy még alapvetőbb oknál fogva sem alkalmazhatók az amerikai helyzetre. A hagyományos nyugati gondolkodás szerint sokkal többet jelentenek egyének vagy csoportok együttesénél, önmagukban is van valóság tartalmuk. Az Egyesült Államokban azonban az állam végsősoron "mi, a nép", és a nép szónak önmagában is erősen pluralista értelme van. Ráadásul az amerikaiak a vallási testületet olyan egyének csoportjának tekintik, akik azért jöttek össze, hogy mások által nem szükségyszerűen osztott közös érdeklődésüknek hódoljanak. Ezért az állam-egyház kérdéseket általában nem két különböző identitás viszonyaként fogják fel, hanem a népesség két különböző csoportjának konfliktusaként.

A vallás definíciója az amerikai állam-egyház viszony fontos kérdése. A megnevezés a történelmi nyugati és közel-keleti vallásokat jelöli – a kereszténységet, a judaizmust és az iszlámot. Emellett még jelölheti a széles körben elterjedt ázsiai vallásokat, ezen belül is a hinduizmust és a buddhizmust.

*

Mértékadó források szerint az amerikaiak mintegy hatvan százaléka tartozik valamilyen egyházhoz, ezek száma megközelíti a kétszázat. A legnagyobb a katolikus egyház, melynek a népesség 22%-a tagja. A protestáns felekezetek együttesen azonban a lakosság egyharmadát foglalják magukba. 19 különálló protestáns felekezet van, egyenként több mint egymillió taggal, a három fő protestáns ágazat, a református-lutheránus, a kálvinista és az anglikán